

3. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimų apžvalga

3.1. 2011 m. rugsėjo 22 d. prejudicinis sprendimas byloje

Genovaitė Valčiukienė ir kt. prieš Pakruojo rajono savivaldybę ir kt. (C-295/10)

Prašymas priimti prejudicinį sprendimą susijęs su 2001 m. birželio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2001/42/EB dėl tam tikrų planų ir programų pasekmių aplinkai vertinimo (toliau – ir Direktyva 2001/42) 3 straipsnio 2 dalies a punkto, 3 ir 5 dalių bei 11 straipsnio 1 ir 2 dalių išaiškinimu. Šis prašymas pateiktas Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui nagrinėjant bylą pagal visuomeninės organizacijos „Lietuvos žaliųjų judėjimas“ ir Pakruojo rajono gyventojų skundus atsakovams Pakruojo rajono savivaldybei, Šiaulių visuomenės sveikatos centrai ir Šiaulių regiono aplinkos apsaugos departamentui, be kita ko, dėl dviejų 2006 m. kovo 23 d. ir 2008 m. balandžio 20 d. priimtų sprendimų, kuriais Pakruojo rajono savivaldybė patvirtino du detaliuosius planus, kurių kiekviename numatyta 4 000 vietų komplekso, skirto intensyviai kiaulių auginimui, statyba.

Prejudicinio sprendimo aktualumas ir svarba

Apžvelgiamą prejudicinį sprendimą Teisingumo Teismas priėmė išnagrinėjęs bylą pagal Vyriausiojo administracinio teismo kreipimąsi. 2010 metų pavasarį į šią Europos Sąjungos teisminę instituciją buvo nutarta kreiptis po to, kai nagrinėjant administracinę bylą pagal Pakruojo rajono savivaldybės gyventojų bei visuomeninės organizacijos „Lietuvos žaliųjų judėjimas“ skundus dėl kiaulininkystės ūkių vystymo Pakruojo rajone, teisėjų kolegija nustatė, kad nebuvo atliktas detaliųjų planų, kuriais numatyta statyti du atskirus 4 000 vietų kiaulių penėjimo kompleksus, strateginis pasekmių aplinkai vertinimas ar bent jau atranka šiam vertinimui atlikti. Tokia situacija susiklostė dėl aplinkybės, jog ginčo laikotarpiu galioję nacionalinės teisės aktai, t. y. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. rugpjūčio 18 d. nutarimo Nr. 967 „Dėl Planų ir programų strateginio pasekmių aplinkai vertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (toliau – ir Nutarimas) 3.4 punktas eliminavo kompetentingų subjektų pareigą atlikti tokį vertinimą (atranką vertinimui atlikti), kai buvo planuojamas tik vienas ūkinės veiklos objektas. Apžvelgiamu prejudiciniu sprendimu Teisingumo Teismui patvirtinus kilusias abejones dėl tokio nacionalinio reglamentavimo atitikties Europos Sąjungos teisei, 2011 m. gruodžio 16 d. nutartimi administracinėje byloje Nr. A⁴⁹²-12/2011 Vyriausiasis administracinis teismas, vykdydamas nacionaliniams teismams kylančią pareigą užtikrinti veiksmingą ir visišką Europos Sąjungos teisės nuostatų veikimą, atsisakė taikyti minėtas nacionalinės teisės nuostatas.

Nors nuo 2011 m. gegužės 1 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. balandžio 27 d. nutarimu Nr. 467 minėta Nutarimo nuostata buvo pripažinta netekusia galios, Teisingumo Teismo pateiktas išaiškinimas išlieka aktualus sprendžiant ginčus dėl iki pastarosios dienos susiklosčiusių teisinių santykių, susijusių su planų ir programų, kuriuose buvo (yra) numatytas vienas ūkinės veiklos objektas, strateginiu pasekmių aplinkai vertinimu. Pažymėtina ir tai, kad apžvelgiamame sprendime ši Europos Sąjungos teisminė institucija pateikė ir reikšmingą Europos Sąjungos teisės normų aiškinimą, susijusį su pareiga atlikti (strateginių pasekmių aplinkai) vertinimą pagal Direktyvą 2001/42, kai yra atliktas aplinkosauginis (poveikio aplinkai) vertinimas pagal 1985 m. birželio 27 d. Tarybos direktyvą 85/337/EEB dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo, iš dalies pakeistą 1997 m. kovo 3 d. Tarybos direktyva 97/11/EB (toliau – ir Direktyva 85/337).

Neoficiali prejudicinio sprendimo apžvalga

Pagrindinėje byloje pareiškėjai, be kita ko, ginčijo 2006 m. kovo 23 d. ir 2006 m. balandžio 20 d. sprendimus, kuriais Pakruojo rajono savivaldybė patvirtino detaliuosius planus, numačiusius kiaulių auginimo kompleksų, kurių kiekvienas apima 4 000 vietų kiaulėms laikyti ir 10 000 m³ talpos srutų rezervuarą, statybą. Šį skundą pirmosios instancijos teismui pareiškėjai iš esmės grindė aplinkybe, kad kompetentingos institucijos privalėjo atlikti šių planų strateginį pasekmių aplinkai vertinimą, tačiau tai nebuvo padaryta. Pastarasis teismas atmetė pareiškėjų skundą šioje dalyje motyvuodamas aplinkybe, jog vadovaujantis nacionaline teise, būtent minėto Nutarimo 3.4 punktu, tokiems teritorijų planavimo dokumentams, kurių sprendiniuose numatytas tik vienas ūkinės veiklos objektas, kaip buvo ginčo detaliuosiuose planuose, strateginio pasekmių aplinkai vertinimo procedūra netaikoma.

Ginčiui pasiekus Lietuvos vyriausiąjį administracinį teismą, pastarasis nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir kreiptis į Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą. Savo pirmuoju klausimu šis nacionalinis teismas iš esmės siekė sužinoti, ar Direktyvos 2001/42 3 straipsnio 2 dalies a punktas ir 3 bei 5 dalys turi būti aiškinami taip, kad jais draudžiamos nacionalinės teisės nuostatos, kaip pagrindinėje byloje (Nutarimo 3.4 p.), pagal kurias šioje direktyvoje nurodytas vertinimas neatliekamas, kai nedideliuose plotuose vietiniu lygiu taikomų planų sprendiniuose numatytas tik vienas ūkinės veiklos objektas.

Šiuo klausimu Teisingumo Teismas pirmiausia pastebėjo, kad tokie (detaļieji) planai, dėl kurių buvo kilęs ginčas pagrindinėje byloje, yra nurodyti Direktyvos 2001/42 3 straipsnio 2 dalies a punkte, ir nepažeidžiant to paties straipsnio 3 dalies, yra privaloma atlikti jų aplinkosauginį vertinimą. Atitinkamai šiuo klausimu Direktyvos 2001/42 3 straipsnio 2 dalies a punktas turi būti aiškinamas taip: jis taip pat taikomas planui, kuriuo vieninteliame sektoriuje nustatomas pagrindas projekto, kurio sprendinyje numatytas tik vienas ūkinės veiklos objektas.

Teisingumo Teismas pažymėjo, kad iš minėto 3 straipsnio 2 dalies a punkto formuluotės, aiškinamos atsižvelgiant į Direktyvos 2001/42 10 konstatuojamąją dalį, negalima daryti išvados, kad jo taikymo sritis apima tik planus ir programas, kuriais nustatomas pagrindas projektų, kurių sprendiniuose numatyti keli objektai viename ar keliuose šioje nuostatoje nurodytuose sektoriuose. Be to, šios konstatuojamosios dalies terminas „visi planai ir programos, kurie rengiami daugeliui sektorių“ patvirtina, kad minėtos direktyvos 3 straipsnio 2 dalies a punkte nurodomi visi planai ir programos, parengti kiekvienam jame minimam sektoriui, įskaitant atskirai nagrinėjamą kaimo teritorijos planavimo sektorių, o ne tik vienu metu keliems šiems sektoriams parengti planai ir programos. Pasak šios teisminės institucijos, kadangi visi atitinkami sektoriai yra stambūs, bet koku kitoku aiškinimu būtų labai ribojama minėtos nuostatos taikymo sritis ir taip pakenkta esminiam Direktyvos 2001/42 tikslui. Taip aiškinant ši direktyva galėtų neapimti stambių projektų, jeigu jie būtų susiję tik su vienos rūšies ūkine veikla.

Toliau Teisingumo Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad pagrindinėje byloje nagrinėjamiems planams galima taikyti Direktyvos 2001/42 3 straipsnio 3 dalį, pagal kurią planų, taikomų nedideliuose plotuose vietiniu lygiu, aplinkosauginis vertinimas atliekamas tik tada, kai valstybės narės „nustato, kad jų pasekmės gali būti reikšmingos aplinkai“.

Taikydamos Direktyvos 2001/42 3 straipsnio 5 dalį, valstybės narės, nagrinėdamos kiekvieną atvejį arba nustatydamos planų arba programų tipus, nustato, ar tokie planai, kaip buvo nagrinėjami pagrindinėje byloje, gali turėti reikšmingų pasekmių aplinkai, dėl kurių reikėtų atlikti vertinimą pagal šią direktyvą. Pagal tą pačią nuostatą valstybės narės gali taip pat nuspręsti derinti abu šiuos tyrimo metodus. Šiuo klausimu Teisingumo Teismas taip pat nurodė, kad Direktyvos 2001/42 3 straipsnio 5 dalyje minėtų planų tyrimo mechanizmais siekiama palengvinti planų, kuriuos reikia įvertinti, nes jie gali turėti reikšmingų pasekmių aplinkai, nustatymą.

Tačiau valstybių narių pagal Direktyvos 2001/42 3 straipsnio 5 dalį turima diskrecija nustatyti kai kurių rūšių planus, galinčius turėti reikšmingų pasekmių aplinkai, ribojama šios direktyvos 3 straipsnio 3 dalyje, skaitomoje kartu su to paties straipsnio 2 dalimi, įtvirtinus pareigą užtikrinti, kad būtų atliekamas planų, galinčių turėti reikšmingų pasekmių aplinkai, visų pirma dėl jų charakteristikų, pasekmių ir teritorijų, kurioms gali būti daroma įtaka, aplinkosauginis vertinimas. Todėl valstybė narė, kuri nustato kriterijų, dėl kurio praktikoje visai planų kategorijai iš anksto netaikoma pareiga atlikti aplinkosauginį vertinimą, viršija diskreciją, kurią ji turi pagal Direktyvos 2001/42 3 straipsnio 5 dalį, skaitomą kartu su to paties straipsnio 2 ir 3 dalimis, nebent visi projektai, kuriems daroma išimtis, remiantis atitinkamais veiksniais, kaip antai jų objektu, teritorijos, kurią jie apima, dydžiu arba susijusių gamtinių zonų pažeidžiamumu, gali būti laikomi negalinčiais turėti reikšmingų pasekmių aplinkai.

To, pasak Teisingumo Teismo, negalima pasakyti apie kriterijų, pagal kurį nagrinėjamo planavimo dokumento sprendinyje yra numatytas tik vienas ūkinės

veiklos objektas. Šis kriterijus ne tik prieštarauja Direktyvos 2001/42 3 straipsnio 2 dalies a punktui, bet ir remiantis minėtu kriterijumi negalima įvertinti, ar planas turi „reikšmingų pasekmių“ aplinkai. Pagrindinės bylos kontekste ši Europos Sąjungos teisminė institucija taip pat pastebėjo, kad dėl nelabai tikslios Nutarimo 3.4 punkto formuluotės gali kilti sunkumų aiškiai nustatyti planų, kurie, kompetentingų valdžios institucijų nuomone, gali būti laikomi planais, kurių „sprendiniuose numatytas tik vienas ūkinės veiklos objektas“, kategorijos apimtį. Dėl tokios nacionalinės teisės nuostatos aplinkosauginis vertinimas netaikomas visiems planams, kurių sprendiniuose numatytas tik vienas ūkinės veiklos objektas, kaip antai Direktyvos 85/337 I priedo 17 punkte nurodyti kiaulių penėjimo kompleksai, nors negalima atmesti prielaidos, kad atlikus planų, kuriems taikoma ši nuostata, tyrimą, gali paaiškėti, kad dėl jų kyla reikšmingų pasekmių aplinkai.

Taigi, kaip nurodė Teisingumo Teismas, remiantis bendruoju vertinimu negalima manyti, jog visi planai, kuriems taikytina išimtis pagal tokią nacionalinę nuostatą, kaip nustatytoji Nutarimo 3.4 punkte, negali turėti reikšmingų pasekmių aplinkai. Be to, net jeigu keli planai, kuriems turėtų būti taikoma tokia nuostata, neturėtų reikšmingų pasekmių aplinkai, be bendrojo vertinimo neįmanoma manyti, kad taip būtų ir šių planų kumuliatyvių pasekmių atveju.

Galiausiai Teisingumo Teismas konstatavo, kad tokios normos, kaip įtvirtintos Nutarimo 3.4 punkte, ne tik kelia grėsmę Direktyva 2001/42 siekiamam tikslui ir ypač jos 3 straipsnio 2, 3 ir 5 dalims, kuriose nustatyta, kad nė vienas planas, galintis turėti reikšmingų pasekmių aplinkai, neturi išvengti aplinkosauginio vertinimo, bet ir jomis visiškai neužtikrinama, kad kompetentingos institucijos atsižvelgs į Direktyvos 2001/42 II priede nustatytus kriterijus, kaip konkrečiai to reikalaujama šios direktyvos 3 straipsnio 5 dalies antrame sakinyje siekiant užtikrinti, kad ji būtų taikoma visiems planams, galintiems turėti reikšmingų pasekmių aplinkai.

Kadangi pagrindinėje byloje nustatyta, jog buvo atliktas planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimas, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas taip pat siekė išsiaiškinti, ar Direktyvos 2001/42 11 straipsnio 1 ir 2 dalys turi būti aiškinamos taip, kad atlikus aplinkosauginį vertinimą pagal Direktyvą 85/337, nebereikia atlikti tokio vertinimo pagal Direktyvą 2001/42.

Remiantis Direktyvos 2001/42 11 straipsnio 1 dalimi, atliekant aplinkosauginį vertinimą pagal šią direktyvą nepažeidžiami Direktyvos 85/337 reikalavimai. Pasak Teisingumo Teismo, iš to aišku, kad aplinkosauginis vertinimas pagal Direktyvą 85/337, kai to reikia remiantis jos nuostatomis, papildo pagal Direktyvą 2001/42 atliekamą vertinimą. Taip pat pagal Direktyvą 85/337 atliekamu pasekmių aplinkai vertinimu nepažeidžiami Direktyvoje 2001/42 įtvirtinti reikalavimai, o jį atlikus neatleidžiama nuo pareigos atlikti pastarąją direktyva reikalaujamą aplinkosauginį vertinimą siekiant įvykdyti joje suformuluotus specifinius aplinkosauginius reikalavimus. Pagal direktyvas 2001/42 ir 85/337 atliekami vertinimai keliais atžvilgiais skiriasi, todėl būtina kartu taikyti abiejų šių direktyvų reikalavimus.

Šiuo klausimu Teisingumo Teismas nurodė, kad jeigu atitinkama valstybė narė numato suderintą ar bendrą procedūrą, iš Direktyvos 2001/42 11 straipsnio 2 dalies matyti, kad per šią procedūrą būtina patikrinti, ar aplinkosauginis vertinimas atliktas pagal visas įvairiose susijusiose direktyvose įtvirtintas nuostatas. Šiomis aplinkybėmis būtent nacionalinis teismas turi patikrinti, ar pagrindinėje byloje pagal Direktyvą 85/337 atliktas vertinimas gali būti laikomas suderintos arba bendros procedūros išraiška ir ar jis apima visus Direktyvos 2001/42 reikalavimus. Jeigu taip yra, nebetaikoma pareiga atlikti naują vertinimą pagal pastarąją direktyvą.

Pasisakydamas dėl Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo pateikto prejudicinio klausimo, ar Direktyvos 2001/42 11 straipsnio 2 dalį reikia aiškinti taip, jog pagal ją reikalaujama, kad valstybės narės savo vidaus teisės sistemose numatytų suderintas ar bendras procedūras, kurios atitiktų direktyvų 2001/42 ir 85/337 reikalavimus, Teisingumo Teismas nurodė, kad iš Direktyvos 2001/42 11 straipsnio 2 dalies bei jos 19 konstatuojamosios dalies matyti, kad valstybės narės niekaip neįpareigojamos numatyti planų ir programų, kurių poveikį aplinkai privaloma įvertinti kartu pagal Direktyvą 2001/42 ir kitas direktyvas, suderintų arba bendrų procedūrų.

Remdamasis šiais motyvais, Teisingumo Teismas (ketvirtoji kolegija) nusprendė:

2001 m. birželio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2001/42/EB dėl tam tikrų planų ir programų pasekmių aplinkai vertinimo 3 straipsnio 5 dalį, skaitomą kartu su jos 3 straipsnio 3 dalimi, reikia aiškinti taip, kad šiuo straipsniu draudžiama tokia nacionalinės teisės nuostata, kaip nagrinėjamoji pagrindinėje byloje, kurioje bendrai ir neišnagrinėjus kiekvieno atvejo numatyta, kad vertinimas pagal minėtą direktyvą neatliekamas, kai planų, taikomų nedideliuose plotuose vietiniu lygiu, sprendiniuose numatytas tik vienas ūkinės veiklos objektas.

Direktyvos 2001/42 11 straipsnio 1 ir 2 dalis reikia aiškinti taip, kad atlikus aplinkosauginį vertinimą pagal 1985 m. birželio 27 d. Tarybos direktyvą 85/337/EEB dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo, iš dalies pakeistą 1997 m. kovo 3 d. Tarybos direktyva 97/11/EB, neatleidžiama nuo pareigos atlikti tokį vertinimą pagal Direktyvą 2001/42. Tačiau prašymą priimti prejudicinį sprendimą patekęs teismas turi patikrinti, ar pagrindinėje byloje atliktas vertinimas pagal iš dalies pakeistą Direktyvą 85/337 gali būti laikomas suderintos arba bendros procedūros išraiška ir ar jis apima visus Direktyvos 2001/42 reikalavimus. Jeigu taip yra, nebetaikoma pareiga atlikti naują vertinimą pagal pastarąją direktyvą.

Direktyvos 2001/42 11 straipsnio 2 dalis turi būti aiškinama taip, kad ja valstybės narės neįpareigojamos savo vidaus teisės sistemose numatyti suderintų ar bendrų procedūrų, kurios atitiktų Direktyvos 2001/42 ir iš dalies pakeistos Direktyvos 85/337 reikalavimus.

3.2. 2011 m. spalio 13 d. prejudicinis sprendimas byloje *Pierre Fabre Dermo-Cosmétique SAS prieš Président de l'Autorité de la concurrence, Ministre de l'Économie, de l'Industrie et de l'Emploi (C-439/09)*

Prašymas priimti prejudicinį sprendimą buvo pateiktas dėl Europos Bendrijos steigimo sutarties (toliau – ir Sutartis) 81 straipsnio 1 ir 3 dalių bei 1999 m. gruodžio 22 d. Komisijos reglamento (EB) Nr. 2790/1999 dėl Sutarties 81 straipsnio 3 dalies taikymo vertikaliųjų susitarimų ir suderintų veiksmų grupėms (toliau – ir Reglamentas 2790/1999) išaiškinimo. Šis prašymas buvo pateiktas nagrinėjant *Pierre Fabre Dermo-Cosmétique SAS* (toliau – *Pierre Fabre*) ieškinį, kuriame reikalaujama panaikinti, o nepatenkinus šio reikalavimo, pakeisti Prancūzijos Konkurencijos tarnybos sprendimą, susijusį su *Pierre Fabre* pasirinktinio platinimo sutartyse platintojams, kuriuos ji iš anksto nusprendė patvirtinti, nustatytu draudimu internete prekiauti jos kosmetikos ir kūno priežiūros produktais, kuriuo pažeidžiamos nacionalinės teisės bei Sutarties 81 straipsnio nuostatos.

Prejudicinio sprendimo aktualumas ir svarba

Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (toliau – ir SESV) 101 straipsnio (Sutarties ex 81 str.) 1 dalis nustato, kad kaip nesuderinami su vidaus rinka yra draudžiami visi įmonių susitarimai, įmonių asociacijų sprendimai ir suderinti veiksmai, kurie gali paveikti valstybių narių tarpusavio prekybą ir kurių tikslas ar poveikis yra konkurencijos trukdymas, ribojimas arba iškraipymas vidaus rinkoje. Išimtis iš šio draudimo yra numatyta to paties straipsnio 3 dalyje, nustatančioje, kad SESV 101 straipsnio 1 dalies nuostatos gali būti paskelbtos netaikytinomis susitarimams (suderintiems veiksams) arba tokių susitarimų (veiksmų) rūšims, kurie padeda tobulinti prekių gamybą ar paskirstymą arba skatinti technikos ar ekonomikos pažangą, kartu sudarydami sąlygas vartotojams sąžiningai dalytis gaunama nauda, ir kurie: (a) atitinkamoms įmonėms nenustato jokių apribojimų, nebūtinų šiems tikslams pasiekti; (b) nesuteikia tokioms įmonėms galimybės panaikinti konkurenciją didelei atitinkamų produktų daliai.

Apžvelgiamoje byloje susiklosčiusiems teisiniams santykiams aktualiui laikotarpiu pastarąją išimtį ir jos taikymą, be kita ko, detalizavo Reglamentas 2790/1999, kuriuo nuostatose buvo įtvirtintos ir bendrosios minėtos išimties taikymo pasirinktinio platinimo sistemą sudarantiems vertikaliems susitarimams sąlygos. Šios išimties taikymas tokiems susitarimams yra reglamentuotas ir pastarąjį Reglamentą nuo 2010 m. birželio 1 d. pakeitusio 2010 m. balandžio 22 d. Komisijos reglamento (ES) Nr. 330/2010 dėl Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 101 straipsnio 3 dalies taikymo vertikaliųjų susitarimų ir suderintų veiksmų rūšims nuostatose.

Primintina, kad Teisingumo Teismas dėl pasirinktinio platinimo sistemą sudarančių susitarimų jau yra nurodęs, kad tokiais susitarimais neišvengiamai veikiama konkurencija (pvz., Teisingumo Teismo 1983 m. spalio 25 d. sprendimo byloje *AEF-Telefunken* prieš *Komisiją*, 107/82, 33 p.), tad nesant objektyvaus pateisinimo tokius susitarimus reikia laikyti „apribojimais dėl tikslo“ minėtos SESV nuostatos prasme. Tačiau ši Europos Sąjungos teisminė institucija taip pat yra nurodžiusi, kad pasirinktinio platinimo sistemos organizavimui netaikomas SESV 101 straipsnio 1 dalyje numatytas draudimas, jei perpardavinėtojai pasirenkami remiantis objektyviais kokybiniais kriterijais, vienodai nustatytais visiems potencialiems perpardavinėtojams ir taikomais nediskriminuojamai, jei tokio platinimo tinklo reikia dėl atitinkamos prekės savybių siekiant apsaugoti jos kokybę ir užtikrinti gerą jos naudojimą, ir galiausiai, jei nustatytais kriterijais neviršijama tai, kas būtina (pvz., žr. Teisingumo Teismo 1977 m. spalio 25 d. sprendimo byloje *Metro SB Großmärkte* prieš *Komisiją*, 26/76, 20 p., 1980 m. gruodžio 11 d. sprendimo byloje *L'Oréal*, 31/80, 15 ir 16 p.).

Pateikiamu Teisingumo Teismo prejudiciniu sprendimu būtent ir buvo sprendžiamas klausimas dėl pastarųjų Europos Sąjungos konkurencijos nuostatų aiškinimo ir taikymo situacijai, kai pasirinktinio platinimo sistemos sutarčių sąlygomis, kad vaistams nepriskirtini kosmetikos ir kūno priežiūros produktai būtų parduodami tik patalpose, privalomai dalyvaujant farmacininko diplomą turinčiam asmeniui, iš esmės *de facto* buvo nustatytas ribojimas šiuos produktus parduoti internetu. Šiuo sprendimu ne tik toliau plėtojama praktika taikant Europos Sąjungos konkurencijos taisykles aptariamų susitarimų vertinimo klausimais, bet jame pateiktos teisės aiškinimo ir taikymo taisyklės bei faktinės situacijos vertinimas gali būti naudingas ir taikant nacionalinės konkurencijos teisės normas konkrečiuose santykiuose.

Neoficiali prejudicinio sprendimo apžvalga

Pagrindinėje byloje buvo nustatyta, kad *Pierre Fabre*, be kita ko, gamina ir parduoda kosmetikos ir kūno priežiūros produktus, dalis kurių Prancūzijos ir Europos rinkoje daugiausia parduodami tarpininkaujant farmacininkams (šie gaminiai nepriklausė vaistų kategorijai). 2007 metais grupei *Pierre Fabre* priklausė 20 proc. šių produktų Prancūzijos rinkos.

Sutartyse dėl pastarųjų produktų platinimo buvo numatyta, kad jie turi būti parduodami tik patalpose, privalomai dalyvaujant farmacininko diplomą turinčiam asmeniui. Be to, *Pierre Fabre* patvirtintas platintojas turėjo pateikti įrodymų, kad jo prekybos vietoje nuolat ir visas darbo valandas yra bent vienas minėtas asmuo. Toks platintojas taip pat turėjo išipareigoti parduoti produktus tik atitinkamai įrengtose ir pažymėtose prekybos vietose. Taigi, kaip pažymėta apžvelgiamame sprendime, šiais reikalavimais *de facto* pašalinama galimybė bet kokia forma prekiauti internetu.

2006 m. birželio 27 d. sprendimu Konkurencijos tarnyba savo iniciatyva

pradėjo veiksmų kosmetikos ir kūno priežiūros produktų platinimo sektoriuje tyrimą. Vykstant šiai administracinei procedūrai *Pierre Fabre* aiškino, jog dėl ginčo produktų pobūdžio reikia, kad pardavimo vietoje visas darbo valandas būtų farmacininko diplomą turintis asmuo, kad klientas bet kokiomis aplinkybėmis galėtų paprašyti ir gauti asmeniškai jam skirtą specialisto nuomonę, kurią šis pateiktų tiesiogiai apžiūrėjęs jo odą, plaukus ir galvos odą. Tačiau Konkurencijos tarnyba pirmiausia nurodė, kad šis draudimas prekiauti internetu prilygsta *Pierre Fabre* platintojų komercinės laisvės apribojimui, nes pašalinamas vienas iš prekybos jos produktais būdų. Be to, šiuo draudimu ribojamas vartotojų, norinčių pirkti internetu, pasirinkimas ir galiausiai sudaromos kliūtys parduoti galutiniams vartotojams, kurie yra už patvirtinto platintojo prekybos „patalpų“ zonos ribų. Šios valdžios institucijos nuomone, pastaruoju apribojimu neišvengiamai siekta riboti konkurenciją ir šis tikslas papildoma apribojimą, susijusį su pačia gamintojo pasirinkta pasirinktinio platinimo sistema, kurioje ribojamas platintojų, galinčių platinti produktą, skaičius ir jiems sudaromos kliūtys parduoti šias prekes nepatvirtintiems platintojams. Atitinkamai, atmesdama *Pierre Fabre* argumentus, Konkurencijos tarnyba padarė išvadą, kad šio ūkio subjekto nustatytas jo patvirtintiems platintojams draudimas prekiauti internetu yra konkurencijos apribojimas, prieštaraujantis Sutarties 81 straipsniui (SESV 101 str.) bei nacionalinėms nuostatoms, ir ją įpareigojo pasirinktinio platinimo sutartyse panaikinti visas nuorodas, atitinkančias draudimą prekiauti internetu jos kosmetikos bei kūno priežiūros produktais ir aiškiai numatyti savo platintojams galimybę naudotis šiuo platinimo būdu.

Ginčiui pasiekus apeliacinės instancijos teismą, pastarasis nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir kreiptis į Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą. Nacionalinis teismas iš esmės pirmiausia siekė sužinoti, ar pagrindinėje byloje nagrinėjama sutarties sąlyga sudaro konkurencijos apribojimą „dėl tikslo“ pagal SESV 101 straipsnio 1 dalį.

Šiuo klausimu Teisingumo Teismas pirmiausia priminė, jog tam, kad būtų taikomas SESV 101 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas draudimas, reikia, kad susitarimo „tikslas ar poveikis būtų konkurencijos trukdymas, ribojimas arba iškraipymas vidaus rinkoje“. Alternatyvus šios sąlygos pobūdis, apibūdintas jungtuku „ar“, reiškia, jog pirmiausia reikia įvertinti patį susitarimo tikslą, atsižvelgiant į ekonomines aplinkybes, kuriomis jis turi būti taikomas. Jeigu nustatoma, kad susitarimo tikslas yra antikoncepcinis, nėra būtina nagrinėti šio susitarimo poveikio konkurencijai. Savo ruožtu, vertinant, ar nagrinėjama sutarties sąlyga apima konkurencijos apribojimą „dėl tikslo“, reikia išnagrinėti sąlygos turinį, siekiamus tikslus ir ekonominį bei teisinį jos taikymo kontekstą.

Vertindamas pagrindinėje byloje aptariamų pasirinktinio platinimo sutarčių nuostatas, kad ginčo kosmetikos ir kūno higienos produktai turi būti parduodami tiksliai nustatytus kriterijus atitinkančiose patalpose, privalomai dalyvaujant farmacininko diplomą turinčiam asmeniui, Teisingumo Teismas sutiko, jog šiomis sąlygomis *de facto* pašalinama galimybė prekiauti produktais tam tikru būdu, kai

klientas neprivalo fiziškai pakeisti buvimo vietos, gerokai sumažinamos patvirtintų platintojų galimybės parduoti sutartyje numatytus produktus klientams, esantiems už sutartyje nurodytos teritorijos arba veiklos zonos ribų. Taigi ja galėjo būti ribojama konkurencija šiame sektoriuje.

Toliau ši teisinė Europos Sąjungos institucija priminė, kad pasirinktinio platinimo sistemą sudarančiais susitarimais neišvengiamai daromas poveikis konkurencijai, todėl nesant objektyvaus pateisinimo tokius susitarimus reikia laikyti „apribojimais dėl tikslo“. Vis dėlto Teismas taip pat pastebėjo, jog egzistuoja teisėti reikalavimai, kaip antai specializuotos prekybos palaikymas, kai galima suteikti specialias paslaugas, susijusias su labai kokybiškais ir techniškai pažangiais produktais, kurie gali pateisinti kainų konkurencijos sumažėjimą konkurencijos, susijusios su kitais veiksniais, išskyrus kainą, naudai. Taigi, kadangi pasirinktinio platinimo sistemomis siekiama teisėto rezultato, kuriuo galima pagerinti su kitais veiksniais, išskyrus kainą, susijusią konkurenciją, jos yra konkurencijos dalis, atitinkanti SESV 101 straipsnio 1 dalį.

Šiuo klausimu Teisingumo Teismas nurodė, jog tokio prekybos tinklo organizavimui netaikomas SESV 101 straipsnio 1 dalyje numatytas draudimas, jei perpardavinėtojai pasirenkami remiantis objektyviais kokybiniais kriterijais, vienodai nustatytais visiems potencialiems perpardavinėtojams ir taikomais nediskriminuojamai, jei tokio platinimo tinklo reikia dėl atitinkamos prekės savybių siekiant apsaugoti jos kokybę ir užtikrinti gerą jos naudojimą, ir galiausiai, jei nustatytais kriterijais neviršijama tai, kas būtina.

Atitinkamai Teisingumo Teismas pripažino, kad neginčijama, jog *Pierre Fabre* pasirinktinio platinimo sistemoje perpardavinėtojai pasirenkami remiantis objektyviais kokybiniais kriterijais, kurie vienodai nustatyti visiems potencialiems perpardavinėtojams. Tačiau jis taip pat pabrėžė būtinybę įvertinti, ar konkurencijos apribojimais proporcingai siekiama teisėtų tikslų.

Pastaruoju klausimu Teisingumo Teismas pabrėžė, kad judėjimo laisvių atžvilgiu jis savo sprendimuose jau nepritarė argumentams, susijusiems su būtinybe klientui suteikti asmenišką patarimą ir užtikrinti jo apsaugą nuo neteisingo produktų vartojimo tais atvejais, kai parduodami vaistai, kuriems nereikia gydytojo recepto, ir kontaktiniai lęšiai, siekiant pateisinti draudimą prekiauti internetu (šiuo klausimu žr. Teisingumo Teismo 2003 m. gruodžio 11 d. sprendimo byloje *Deutscher Apothekerverband*, C-322/01, 106, 107 ir 112 p.; 2010 m. gruodžio 2 d. sprendimo byloje *Ker-Optika*, C-108/09, 76 p.).

Toliau vertindamas *Pierre Fabre* argumentus dėl būtinybės išsaugoti nagrinėjamų produktų prestižą, Teisingumo Teismas pažymėjo, kad pastarasis tikslas negali būti teisėtas tikslas norint apriboti konkurenciją ir todėl negali pateisinti to, kad sutarties sąlygai, kuria siekiama tokio tikslo, nebūtų taikoma SESV 101 straipsnio 1 dalis.

Nacionalinis teismas taip pat prašė Teisingumo Teismo išaiškinti, ar pasirinktinio platinimo sutarčiai, kurioje numatyta aptariama sąlyga, gali būti

taikoma Reglamente Nr. 2790/1999 įtvirtinta bendroji išimtis, tuo atveju, jeigu ji (sutartis) patenka į SESV 101 straipsnio 1 dalies taikymo sritį, ir, jeigu bendroji išimtis netaikoma, ar jai gali būti taikoma SESV 101 straipsnio 3 dalyje numatyta išimtis.

Dėl galimybės pasirinktinio platinimo sutarčiai taikyti Reglamente Nr. 2790/1999 numatytą bendrąją išimtį Teisingumo Teismas nurodė, kad vertikalių susitarimų rūšis, kurioms tokia išimtis gali būti taikoma, Komisija apibrėžė minėtame reglamente, remdamasi Tarybos 1965 m. kovo 2 d. Reglamente Nr. 19/65/EEB dėl Sutarties [81] straipsnio 3 dalies taikymo tam tikroms susitarimų ir suderintų veiksmų rūšims (toliau – ir Reglamentas 19/65) suteiktu leidimu. Pagal Reglamento Nr. 2790/1999 2 ir 3 straipsnius tiekėjui pasirinktinio platinimo sistemoje iš principo gali būti taikoma išimtis, kai jo užimama rinkos dalis neviršija 30 proc., tačiau šiame reglamente, taikant Reglamento Nr. 19/65 2 straipsnį, taip pat numatyti tam tikri apribojimai, sukeliantys sunkių antikonkurencinių pasekmių, kuriems, nepaisant atitinkamų įmonių užimamos rinkos dalies, bendroji išimtis netaikoma.

Taigi, kaip pažymėjo Teisingumo Teismas, iš Reglamento Nr. 2790/1999 4 straipsnio c punkto išplaukia, jog išimtis netaikoma vertikaliems susitarimams, kuriais tiesiogiai ar netiesiogiai, atskirai ar kartu su kitais šalių kontroliuojamais veiksniais siekiama riboti mažmeninę prekybą užsiimančių pasirinktinio platinimo sistemos narių aktyvų ar pasyvų pardavimą galutiniams naudotojams, nepažeidžiant galimybės uždrausti sistemos nariui vykdyti veiklos už nepatvirtintos įsisteigimo vietos ribų. Tokia sutarties sąlyga kaip pagrindinėje byloje, kuria *de facto* draudžiama naudotis internetu kaip pardavimo būdu, mažiausiai siekiama apriboti pasyvų pardavimą galutiniams naudotojams, norintiems nusipirkti internetu ir esantiems už atitinkamo pasirinktinio platinimo sistemos nario prekybos zonos ribų, todėl, anot *Pierre Fabre*, draudimas sutartyje numatytus produktus parduoti internetu vis dėlto prilygsta draudimui vykdyti veiklą iš nepatvirtintos įsisteigimo vietos. Taigi, kadangi tenkinamos minėtoje nuostatoje numatytos išimties sąlygos, minėtas 4 straipsnis jai neturėtų būti taikomas.

Vertindamas šiuos *Pierre Fabre* argumentus, Teisingumo Teismas pastebėjo, kad Reglamento Nr. 2790/1999 4 straipsnio c punkte minint „įsisteigimo vietą“ turimos omenyje tik prekybos vietos, kur prekiaujama tiesiogiai, todėl jam kilo klausimas, ar ši sąvoka, aiškinama plačiai, gali apimti ir vietą, iš kurios teikiamos prekybos internetu paslaugos. Atitinkamai ši Europos Sąjungos teisminė institucija nurodė, kad kadangi įmonė bet kokiomis aplinkybėmis gali remtis SESV 101 straipsnio 3 dalyje nustatytos atskirosios išimties taikymu, ir taip jos teisės gali būti apsaugotos, nėra reikalo plačiai aiškinti nuostatą, pagal kurias susitarimams ar veiksmams taikoma bendroji išimtis. Taigi tokia sutarties sąlyga, kaip nagrinėjamoji pagrindinėje byloje, kuria *de facto* draudžiama naudotis internetu kaip pardavimo būdu, negali būti laikoma sąlyga, kuria atitinkamos pasirinktinio platinimo sistemos nariams draudžiama vykdyti veiklą iš nepatvirtintos įsisteigimo vietos, kaip suprantama pagal Reglamento Nr. 2790/1999 4 straipsnio c punktą.

Remdamasis šiais motyvais, Teisingumo Teismas (trečioji kolegija) nusprendė:

SESV 101 straipsnio 1 dalį reikia aiškinti taip, kad pasirinktinio platinimo sistemoje sutarties sąlyga, kuria reikalaujama, kad kosmetikos ir kūno priežiūros produktai būtų parduodami patalpose, privalomai dalyvaujant farmacininko diplomą turinčiam asmeniui, o tai lemia draudimą šiuos produktus parduoti naudojant internetą, yra apribojimas dėl tikslo pagal šią nuostatą, jeigu individualiai ir konkrečiai išnagrinėjus šios sutarties sąlygos turinį ir tikslą bei teisinį ir ekonominį jos taikymo kontekstą paaiškėja, kad atsižvelgiant į aptariamų produktų savybes, šios sąlygos negalima objektyviai pateisinti.

1999 m. gruodžio 22 d. Komisijos reglamento (EB) Nr. 2790/1999 dėl Sutarties 81 straipsnio 3 dalies taikymo vertikaliųjų susitarimų ir suderintų veiksmų grupėms 4 straipsnio c punktą reikia aiškinti taip, kad šio reglamento 2 straipsnyje numatyta bendroji išimtis netaikoma pasirinktinio platinimo sutarčiai, kurioje numatyta sąlyga, pagal kurią *de facto* draudžiama naudotis internetu kaip sutartyje numatytų produktų pardavimo būdu. Tačiau tokie sutarčiai gali būti taikoma SESV 101 straipsnio 3 dalyje numatyta atskiroji išimtis, jei tenkinamos šioje nuostatoje įtvirtintos sąlygos.

3.3. 2011 m. lapkričio 17 d. prejudicinis sprendimas byloje *Oliver Jestel* prieš *Hauptzollamt Aachen* (C-454/10)

Prašymas priimti prejudicinį sprendimą susijęs su 1992 m. spalio 12 d. Tarybos reglamento (EEB) Nr. 2913/92, nustatančio Bendrijos muitinės kodeksą (toliau – ir Muitinės kodeksas), 202 straipsnio 3 dalies antros įtraukos išaiškinimu. Šis prašymas priimtas nagrinėjant *Oliver Jestel* ir Acheno centrinės mokesčių inspekcijos ginčą dėl skolos muitinei, kuri atsirado neteisėtai įvežus prekes į Europos Sąjungos muitų teritoriją, sumokėjimo.

Prejudicinio sprendimo aktualumas ir svarba

Asmenų pripažinimo muitinės skolininkais atvejai, kai tokia muitinės skola atsirado neteisėtai įvežant prekes į Sąjungos teritoriją, kaip nustatyta Muitinės kodekso 202 straipsnyje, išvardyti šio straipsnio 3 dalyje. Pastarosios nuostatos antra įtrauka numato, kad tokiais asmenimis (muitinės skolininkais) pripažįstami ir bet kurie asmenys, dalyvavę neteisėtai įvežant prekes ir žinoję arba, yra pagrindo manyti, turėję žinoti, kad toks prekių įvežimas neteisėtas. Taigi asmenų pripažinimui skolininkais pastarosios nuostatos prasme turi kumuliatyviai (vienu metu) egzistuoti

dvi sąlygos – asmens dalyvavimas neteisėtai įvežant ir žinojimas (turėjimas žinoti) apie neteisėtą prekių įvežimą.

Tačiau Europos Sąjungos teisės aktų leidėjas nedetalizuoja pastarųjų sąlygų turinio. Pažymėtina ir tai, kad Teisingumo Teismo praktika aiškinant ir taikant Muitinės kodekso 202 straipsnio 3 dalies antros įtraukos nuostatą nėra gausi, ji (praktika) iš esmės apsiriboja tik trumpų bendro pobūdžio paaiškinimų pateikimu (pvz., žr. Teisingumo Teismo 2004 m. rugsėjo 23 d. prejudicinį sprendimą byloje *Spedition Ulustrans*, C-414/02; 2005 m. kovo 3 d. prejudicinį sprendimą byloje *Papismedov ir kt.*, C-195/03). Todėl ženklų indėlių į pastarosios praktikos plėtojimą įnešantis apžvelgiamas prejudicinis sprendimas yra aktualus, be kita ko, siekiant užtikrinti, kad tiek (ir Lietuvos Respublikos) mokesčių administratorius, tiek (mokestinius) ginčus nagrinėjančios institucijos bei teismai konkrečiame mokestiniame teisiniame santykiyje tinkamai aiškintų ir taikytų aptariamą Europos Sąjungos teisės nuostatą.

Apžvelgiamame sprendime reikšminga tai, kad Muitinės kodekso 202 straipsnio 3 dalies antros įtraukos nuostatos aiškinimas pateikiamas situacijos, kai asmuo atlieka tam tikrus tarpininkavimo veiksmus naudodamas viešas elektronines prekybos priemones iki faktinio neteisėto prekių įvežimo į Europos Sąjungos muitų teritoriją, kontekste. Teisingumo Teismas ne tik sprendė klausimą dėl tokio asmens pripažinimo dalyvavusiu neteisėtai įvežant prekes aptariamoms nuostatos prasme, bet taip pat pateikė pavyzdinį sąrašą aplinkybių, kuriomis remdamasis nacionalinis teismas galėtų įvertinti, ar pastarasis asmuo žinojo (turėjo žinoti), jog prekės į Europos Sąjungos muitų teritoriją buvo įvežamos neteisėtai.

Neoficiali prejudicinio sprendimo apžvalga

Pagrindinėje byloje buvo nustatyta, kad nuo 2004 m. balandžio mėn. iki 2006 m. gegužės mėn. *O. Jestel* prekiavo Kinijos kilmės prekėmis per internetinės prekybos sistemą *ebay*, kurioje savo vardu turėjo dvi elektronines parduotuves. Jis veikė kaip tarpininkas sudarant šių prekių pirkimo–pardavimo sutartis ir gaudavo atlyginimą už sudarytus sandorius. Minėtų prekių kainas nustatė ir jų pristatymą užtikrino šių prekių tiekėjas iš Kinijos. Būtent šis tiekėjas prekes paštu tiesiogiai siųsdavo pirkėjams į Vokietiją. Pačios prekės pirkėjams buvo tiekiamos nepateikiant jų muitinei ir nesumokant importo mokesčių, nes, kaip buvo įtariama, tiekėjas pateikdavo klaidingą informaciją dėl šių prekių turinio ir siuntinio vertės.

Paaškęjus šioms aplinkybėms, mokesčių administratorius priėmė sprendimą pareikalauti iš *O. Jestel* sumokėti apie 10 000 EUR muitų ir apie 21 000 EUR importo PVM, be kita ko, nurodydamas, kad šis asmuo dalyvavo iš Kinijos neteisėtai įvežant didelį kiekį prekių į Sąjungos muitų teritoriją, kaip tai suprantama pagal Muitinės kodekso 202 straipsnio 3 dalies antrą įtrauką.

Ginčiui pasiekus kasacinės instancijos teismą, pastarasis nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir kreiptis į Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį

sprendimą klausimu, ar Muitinės kodekso 202 straipsnio 3 dalies antra įtrauka turi būti aiškinama taip, kad asmuo laikytinas dalyvavusiu neteisėtai įvežant prekes į Europos Sąjungos muitų teritoriją, jei tiesiogiai neprisidėjęs prie šio įvežimo tarpininkavo sudarant šių prekių pirkimo–pardavimo sutartis. Jei atsakymas į šį klausimą būtų teigiamas, nacionalinis teismas taip pat siekė sužinoti, ar toks asmuo muitinės skolininku pagal šią nuostatą tampa tik tuomet, jei tikisi, kad atitinkamos prekės bus įvežtos neteisėtai, ar jį pripažinti tokiu skolininku pakanka, kad jis mano, jog toks įvežimas yra įmanomas.

Šiuo klausimu Teisingumo Teismas pirmiausia priminė, kad nuo Muitinės kodekso įsigaliojimo momento Sąjungos teisės aktų leidėjas siekė nustatyti išsamias sąlygas, kurioms esant asmuo yra laikomas muitinės skolininku. Asmenys, galintys būti pripažinti skolininkais tais atvejais, kai tokia muitinės skola atsirado neteisėtai įvežant prekes į Sąjungos teritoriją, kaip nustatyta Muitinės kodekso 202 straipsnyje, išvardyti šio straipsnio 3 dalyje.

Iš šios nuostatos matyti, kad Sąjungos teisės aktų leidėjas siekė plačiai apibrėžti asmenis, kurie gali būti pripažinti skolininkais, atsakingais už skolą muitinei, atsiradusią neteisėtai įvežus importo muitais apmokestinamas prekes. Be to, kaip pažymėjo Teisingumo Teismas, toks asmuo, kaip antai *O. Jestel*, kurio veikla tebuvo susijusi su prekių pirkimo–pardavimo sutarčių sudarymu, mokėjimų paėmimu ir pirkėjo asmenvardžio ir adreso pranešimu tiekėjui, negali būti laikomas muitinės skolininku, kaip tai suprantama pagal 3 dalies pirmą ir trečią įtraukas. Iš tiesų abi šios įtraukos yra atitinkamai susijusios su asmenimis, kurie fiziškai įveža prekes ir jų nedeklaruoja, ir su asmenimis, kurie jas įsigijo arba saugojo po įvežimo.

Pagal Muitinės kodekso 202 straipsnio 3 dalies antrą įtrauką muitinės skolininkai yra bet kurie asmenys, dalyvavę neteisėtai įvežant prekes ir žinoję arba, yra pagrindo manyti, turėję žinoti, kad toks prekių įvežimas neteisėtas. Taigi, siekiant asmenį pripažinti skolininku pagal pastarąją nuostatą, reikia, kad būtų įvykdytos dvi sąlygos, kurių pirmoji yra objektyvi, t. y. dalyvavimas įvežant, o antroji subjektyvi, t. y. asmenys turi būti sąmoningai dalyvavę neteisėtai įvežant prekes.

Pirma, dėl minėtoje nuostatoje nustatytos objektyvios sąlygos Teisingumo Teismas nurodė, kad dalyvavusiais neteisėtai įvežant laikytini asmenys, kurie kaip nors prisidėjo prie šio įvežimo. Šiuo klausimu teisės aktų leidėjas nenurodė, kad ši nuostata taikoma tik tiems asmenims, kurie tiesiogiai prisidėjo prie neteisėto įvežimo, tad ji gali būti taikoma ir asmenims, kurie dalyvavo atliekant su šiuo įvežimu susijusius veiksmus. Atitinkamai, kiek tai susiję su pagrindinės bylos aplinkybėmis, Teisingumo Teismas pažymėjo, kad tiek atitinkamų pirkimo–pardavimo sutarčių sudarymas, tiek šiose sutartyse nurodytų prekių tiekimas, sudaro vieno sandorio elementus, būtent šių prekių pirkimą ir pardavimą. Todėl toks asmuo, kaip *O. Jestel*, kuris nors tiesiogiai neprisidėjo neteisėtai įvežant prekes į Sąjungos muitų teritoriją, tačiau sudarant atitinkamų prekių pirkimo–pardavimo sutartis veikė kaip tarpininkas, turi būti laikomas kaip dalyvavęs įvežant šias prekes, kaip tai suprantama pagal Muitinės kodekso 202 straipsnio 3 dalies antrą įtrauką.

Antra, kaip minėta ir kiek tai susiję su Muitinės kodekso 202 straipsnio 3 dalies antroje įtraukoje nustatyta subjektyvia sąlyga, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs nacionalinis teismas klausė, ar tam, kad ši sąlyga būtų įvykdyta, būtina, jog šioje nuostatoje įvardyti asmenys tikėtusi, jog prekės bus įvežtos neteisėtai, ar pakanka manyti, kad toks įvežimas yra įmanomas. Paminėtina, kad pagrindinėje byloje nagrinėtu atveju neteisėtas įvežimas buvo įvykdytas vėliau nei atlikti dalyvavimo veiksmai.

Kaip šiuo klausimu pažymėjo Teisingumo Teismas, Muitinės kodekso 202 straipsnio 3 dalies antroje įtraukoje nustatyta subjektyvi sąlyga grindžiama tuo, kad asmenys, kurie dalyvavo įvežant atitinkamas prekes, žinojo arba, yra pagrindo manyti, turėjo žinoti, kad jas įvežant padaryta pažeidimų. Tai reiškia, kad jie turėjo žinių arba, yra pagrindo manyti, privalėjo turėti žinių apie vieno arba kelių pažeidimų egzistavimą. Tad, viena vertus, Muitinės kodekso 202 straipsnio 3 dalies antroje įtraukoje įtvirtinta frazė „yra pagrindo manyti, turėję žinoti“ nurodo į rūpestingą ir apdairų ūkio subjektą, o antra vertus, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas turi įvertinti visas pagrindinės bylos aplinkybes.

Šiais aspektais Teisingumo Teismas pastebėjo, kad asmuo, kuris sudarant prekių pirkimo–pardavimo sutartis veikė kaip tarpininkas, turėjo žinoti, jog tiekiant trečiųjų šalių kilmės prekes į Sąjungą reikia sumokėti importo mokesčius. Todėl, pasak šios teisminės Europos Sąjungos institucijos, svarbu išsiaiškinti, ar tarpininkas ėmėsi visų veiksmų, kurių buvo galima pagrįstai iš jo tikėtis, kad aptariamoms prekėms nebūtų įvežtos neteisėtai, ir visų pirma, ar jis informavo tiekėją apie jo pareigą deklaruoti šias prekes muitinei. Taip pat reikia atsižvelgti į tarpininko turėtą informaciją arba kurią jis, yra pagrindo manyti, turėjo žinoti, pirmiausia atsižvelgiant į jo sutartinius išpareigojimus. Šiomis aplinkybėmis taip pat svarbu išsiaiškinti, ar ant prekių pirkimo–pardavimo sutarčių arba kitų tarpininko turėtų dokumentų buvo nurodyti mokėtini importo mokesčiai, o tai yra vienas iš teisėto prekių įvežimo į Sąjungos teritoriją kriterijų. Be to, galima atsižvelgti ir į laikotarpio, kuriuo tarpininkas atitinkamų prekių pardavėjui teikė savo paslaugas, trukmę. Jei tarpininkas savo paslaugas teikė ilgą laiką, gali pasirodyti mažai tikėtina, kad jis negalėjo žinoti apie šio pardavėjo taikomą minėtų prekių tiekimo praktiką.

Remdamasis šiais motyvais, Teisingumo Teismas (antroji kolegija) nusprendė:

1992 m. spalio 12 d. Tarybos reglamento (EEB) Nr. 2913/92, nustatančio Bendrijos muitinės kodeksą, 202 straipsnio 3 dalies antra įtrauka turi būti aiškinama taip, jog skolininku, atsakingu už skolą muitinei, atsiradusią dėl neteisėto prekių įvežimo į Sąjungos muitų teritoriją, laikytinas asmuo, kuris, nors tiesiogiai ir neprišėdavo prie šio įvežimo, dalyvavo kaip šių prekių pirkimo–pardavimo sutarčių sudarymo tarpininkas, jei šis asmuo žinojo arba, yra pagrindo manyti, turėjo žinoti, jog šis įvežimas bus neteisėtas, o tai turi nustatyti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas.

3.4. 2011 m. gruodžio 21 d. didžiosios kolegijos prejudicinis sprendimas sujungtose bylose *N. S. prieš Secretary of State for the Home Department (C-411/10) ir M. E. ir kt. prieš Refugee Applications Commissioner, Minister for Justice, Equality and Law Reform (C-493/10)*

Abu prašymai priimti prejudicinį sprendimą buvo susiję su, pirma, 2003 m. vasario 18 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 343/2003, nustatančio valstybės narės, atsakingos už trečiosios šalies piliečio vienoje iš valstybių narių pateikto prieglobsčio prašymo nagrinėjimą, nustatymo kriterijus ir mechanizmus, 3 straipsnio 2 dalies, antra, Europos Sąjungos pagrindinių teisių, įskaitant teises, išvardytas Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos (toliau – ir Chartija) 1, 4, 18 straipsniuose, 19 straipsnio 2 dalyje ir 47 straipsnyje, ir, trečia, Protokolo Nr. 30 dėl Chartijos taikymo Lenkijos Respublikai ir Jungtinei Karalystei išaiškinimu. Jie pateikti nagrinėjant prieglobsčio prašytojų, kurie taikant Reglamentą Nr. 343/2003 turėjo būti gražinti į Graikiją, ir atitinkamai Jungtinės Karalystės bei Airijos valdžios institucijų ginčus.

Prejudicinio sprendimo aktualumas ir svarba

Bendra prieglobsčio politika, įskaitant bendrą Europos prieglobsčio sistemą, yra Sąjungos tikslo laipsniškai sukurti laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę, atvira tiems, kurie aplinkybių priversti teisėtai ieško apsaugos Bendrijoje, sudedamoji dalis. Siekiant suderinti Europos Sąjungos prieglobsčio politikos kryptis bei sukurti bendrąją Europos prieglobsčio sistemą, grindžiamą visapusišku ir visiems galiojančiu Ženevos konvencijos dėl pabėgėlių statuso taikymu, taip užtikrinant, kad nė vienas asmuo nebus išsiųstas atgal, kur dar kartą gali būti persekiojamas, t. y. patvirtinant pabėgėlių negražinimo principą, buvo priimtas Reglamentas Nr. 343/2003.

Reglamentu Nr. 343/2003 nustatomi valstybės narės, atsakingos už trečiosios šalies piliečio vienoje iš valstybių narių pateikto prieglobsčio prašymo nagrinėjimą, nustatymo kriterijai. Pagal minėto reglamento nuostatas, už trečiosios šalies piliečio prieglobsčio prašymo nagrinėjimą yra atsakinga viena valstybė narė. Jeigu trečiosios šalies pilietis pateikia prieglobsčio prašymą valstybei narei, kuri nėra pagal Reglamentą Nr. 343/2003 nuostatas valstybė, atsakinga už prieglobsčio prašymo nagrinėjimą, reglamentas nustato mechanizmus, kaip prieglobsčio prašytojas turėtų būti perduotas atsakingai valstybei narei. Be to, Reglamentas Nr. 343/2003 suteikia valstybėms narėms teisę nagrinėti trečiosios šalies piliečio jai pateiktą prieglobsčio prašymą net tada, kai ji pagal šiame reglamente nustatytus kriterijus neatsako už tokį nagrinėjimą (Reglamento 3 str. 2 d.). Apžvelgiamas Teisingumo Teismo didžiosios kolegijos priimtas sprendimas ypač svarbus, taikant minėtus Reglamente Nr. 343/2003 numatytus valstybės narės, atsakingos už trečiosios šalies piliečio

vienoje iš valstybių narių pateikto prieglobsčio prašymo nagrinėjimą, nustatymo kriterijus ir mechanizmus.

Šiame sprendime Teisingumo Teismas konstatavo, kad valstybė narė negali perduoti trečiojo šalies piliečio valstybei narei, jeigu yra rimtas pavojus, jog perdavimo tokiai valstybei narei atveju su prieglobsčio prašytojais bus elgiamasi neatsižvelgiant į jų pagrindines teises. Teisingumo Teismas pabrėžė, kad valstybėms narėms tenka pareiga aiškinti ir taikyti Reglamentą Nr. 343/2003, atsižvelgiant į pagrindines žmogaus teises. Su šia pareiga būtų nesuderinamas Reglamento Nr. 343/2003 taikymas remiantis nenuginčijama prezumpcija, kad įprastomis aplinkybėmis už prieglobsčio prašytojo prašymo nagrinėjimą atsakingoje valstybėje narėje bus gerbiamos jo pagrindinės teisės. Taigi pripažinta, kad prezumpcija, jog prieglobsčio prašytojams kiekvienoje valstybėje narėje taikoma tvarka atitinka Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos, Ženevos konvencijos dėl pabėgėlių statuso ir Europos žmogaus teisių konvencijos reikalavimus, yra nuginčijama. Dar daugiau, apžvelgiamame sprendime Teisingumo Teismas pabrėžė, kad valstybei narei, nustačiusiai, jog ji negalinti perduoti prieglobsčio prašytojo valstybei narei, kuri yra atsakinga pagal Reglamentą Nr. 343/2003, kyla pareiga užtikrinti, kad dėl nepagrįstai ilgai trunkančios atsakingos valstybės narės nustatymo procedūros nebūtų dar labiau pažeistos šio prašytojo pagrindinės teisės. Tokiu būdu, jei būtina, ji turi pati išnagrinėti prašymą laikydamosi Reglamento Nr. 343/2003 3 straipsnio 2 dalyje nustatytos tvarkos.

Apžvelgiamame Teisingumo Teismo sprendime pateiktas Reglamento Nr. 343/2003 nuostatų aiškinimas yra aktualus tiek Lietuvos vykdomosios valdžios institucijoms, sprendžiančioms trečiosios šalies piliečio perdavimo atsakingai valstybei narei klausimą, tiek teismams, nagrinėjantiems iš šių visuomeninių teisinių santykių kylančius ginčus.

Neoficiali prejudicinio sprendimo apžvalga

Byloje C-411/10 nustatyta, kad N. S., Afganistano pilietis, atvyko į Jungtinę Karalystę tranzitu per Graikiją, kur jis buvo sulaikytas 2008 m. Graikijos valdžios institucijos jį paleido po keturių dienų ir įsakė per 30 dienų išvykti iš Graikijos teritorijos. N. S. prieglobsčio prašymo Graikijoje nebuvo patekęs. Jo teigimu, bandydamas išvykti iš Graikijos jis buvo sulaikytas policijos ir išsiųstas į Turkiją, kur du mėnesius buvo laikomas pasibaisėtinomis sąlygomis. Pabėgęs iš sulaikymo įstaigos Turkijoje, jis 2009 m. sausio 12 d. atvyko į Jungtinę Karalystę ir tą pačią dieną paprašė prieglobsčio. Liepos mėnesį N. S. buvo pranešta, kad remiantis Reglamentu Nr. 343/2003 rugpjūčio mėnesį jis bus išsiųstas į Graikiją. N. S. ginčijo priimtą sprendimą ir paprašė Jungtinės Karalystės prisiimti atsakomybę už jo prieglobsčio prašymo nagrinėjimą pagal Reglamento Nr. 343/2003 3 straipsnio 2 dalį, remiantis tuo, kad jo pagrindinės teisės pagal Sąjungos teisę, Europos žmogaus teisių konvenciją (toliau – ir EŽTK) ir (arba) Ženevos konvenciją būtų pažeistos,

jeigu jis būtų gražintas į Graikiją. Nacionalinis teismas, be kita ko, pažymėjo, kad prieglobsčio procedūros Graikijoje turi rimtų trūkumų: patenkinama labai nedaug prieglobsčio prašymų, teisminės teisių gynimo priemonės nepakankamos ir jomis labai sunku pasinaudoti, o prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygos yra netinkamos.

Byla C-493/10 buvo susijusi su penkiais tarpusavyje nesusijusiais ieškovais pagrindinėje byloje, kurie kilę iš Afganistano, Irano ir Alžyro. Kiekvienas iš jų tranzitu vyko per Graikijos teritoriją ir joje buvo sulaikytas už neteisėtą atvykimą. Vėliau jie atvyko į Airiją ir paprašė prieglobsčio. Visi ieškovai pagrindinėje byloje prieštaravo, kad būtų gražinti į Graikiją, teigdami, jog prieglobsčio prašytojams taikomos procedūros ir sąlygos Graikijoje netinkamos.

Tokiomis aplinkybėmis *Court of Appeal (England & Wales)* (Jungtinė Karalystė) ir *High Court* (Airija) nusprendė sustabdyti bylų nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui prejudicinius klausimus. Nacionaliniai teismai iš esmės klausė, ar turint omenyje prieglobsčio sistemą Graikijoje, kuriai tenka didelė našta¹, ir jos daromą poveikį prieglobsčių prašytojų priėmimo sąlygoms bei jų prašymų nagrinėjimui, valstybės narės atsakingos institucijos, turinčios perduoti prieglobsčio prašytoją Graikijai (valstybei narei, kuri pagal Reglamento Nr. 343/2003 3 straipsnio 1 dalį yra atsakinga valstybė), pirmiausiai privalo įvertinti, ar tokia valstybė narė laikosi Sąjungos pagrindinių teisių. Jie taip pat teiravosi, ar konstatavusi, kad atsakinga valstybė narė negerbia pagrindinių teisių, valstybė narė, kuri turi perduoti prieglobsčio prašytoją, privalo prisiimti atsakomybę už prieglobsčio prašymo nagrinėjimą pagal Reglamento Nr. 343/2003 3 straipsnio 2 dalį.

Nagrinėdamas bendrąją Europos prieglobsčio sistemą sudarančius tekstus, Teisingumo Teismas pabrėžė, kad ji buvo sukurta tokiomis aplinkybėmis, kurios leidžia daryti prielaidą, jog visos joje dalyvaujančios valstybės – ir valstybės narės, ir trečiosios šalys – gerbia pagrindines teises, įskaitant Ženevos konvencija, 1967 m. protokolu ir EŽTK grindžiamas teises, ir kad valstybės narės šiuo atžvilgiu gali pasitikėti viena kita. Būtent dėl šio tarpusavio pasitikėjimo principo Sąjungos teisės aktų leidėjas priėmė Reglamentą Nr. 343/2003, siekdamas racionalizuoti prieglobsčio prašymų nagrinėjimą ir išvengti sistemos apkrovos įpareigojant valstybių valdžios institucijas nagrinėti to paties prašytojo pateiktus daugkartinius prašymus, padidinti teisinį saugumą, kiek tai susiję su už prieglobsčio prašymo nagrinėjimą atsakingos valstybės narės nustatymu, ir taip išvengti *forum shopping*, visomis šiomis priemonėmis iš esmės siekdamas paspartinti prašymų nagrinėjimą atsižvelgiant tiek į prieglobsčio prašytojų, tiek į dalyvaujančių šalių interesus. Tokiomis aplinkybėmis darytina prielaida, kad prieglobsčio prašytojams kiekvienoje valstybėje narėje taikoma tvarka atitinka Chartijos, Ženevos konvencijos ir EŽTK reikalavimus. Tačiau negalima atmesti galimybių, kad konkrečioje valstybėje narėje faktiškai gali kilti didelių tokios sistemos veikimo problemų, o tai reiškia, kad yra rimtas pavojus,

1 Per Graikiją 2010 m. į Europos Sąjungą atvyko beveik 90 % nelegalių migrantų ir dėl tokio srauto šiai valstybei narei, palyginti su kitomis valstybėmis narėmis, teko neproporcingai didelė našta, su kuria Graikijos valdžios institucijos fiziškai nepajėgios susidoroti.

jog perdavimo tokiai valstybei narei atveju su prieglobsčio prašytojais bus elgiamasi neatsižvelgiant į jų pagrindines teises.

Vis dėlto iš to negalima daryti išvados, kad bet koks atsakingos valstybės narės padarytas pagrindinės teisės pažeidimas turės įtakos kitų valstybių narių įsipareigojimams gerbti Reglamento Nr. 343/2003 nuostatas. Iš tiesų tai paaiškinama Sąjungos *raison d'être* ir laisvės, saugumo bei teisingumo erdvės, visų pirma bendrosios Europos prieglobsčio sistemos, grindžiamos tarpusavio pasitikėjimu ir prezumpcija, kad kitos valstybės narės laikosi Sąjungos teisės, būtent pagrindinių teisių, sukūrimu. Be to, tai, kad dėl menkiausio direktyvų 2003/9, 2004/83 ar 2005/85² pažeidimo būtų galima užkirsti kelią bet kokiam prieglobsčio prašytojo perdavimui kitai įprastomis aplinkybėmis atsakingai valstybei narei, būtų nesuderinama su Reglamento Nr. 343/2003 tikslais ir sistema. Iš tiesų Reglamentu Nr. 343/2003, darant prielaidą, kad įprastomis aplinkybėmis už prieglobsčio prašytojo prašymo nagrinėjimą atsakingoje valstybėje narėje bus gerbiamos jo pagrindinės teisės, siekiama nustatyti aiškų ir veiksmingą metodą, padedantį greitai nustatyti už prieglobsčio prašymo nagrinėjimą atsakingą valstybę narę. Dėl to Reglamente Nr. 343/2003 numatyta, kad už vienoje iš Sąjungos šalių pateikto prieglobsčio prašymo nagrinėjimą būtų atsakinga tik viena valstybė narė, nustatyta remiantis objektyviais kriterijais.

Be to, jei dėl bet kokio atsakingos valstybės narės padaryto direktyvų 2003/9, 2004/83 arba 2005/85 atskirų nuostatų pažeidimo valstybei narei, kurioje pateiktas prieglobsčio prašymas, būtų užkirstas kelias perduoti prašytoją tokiai pirmajai valstybei, Reglamento Nr. 343/2003 III skyriuje nurodyti atsakingos valstybės narės nustatymo kriterijai būtų papildyti dar vienu pašalinimo kriterijumi, pagal kurį dėl minėtų direktyvų nuostatų nedidelių pažeidimų, padarytų konkrečioje valstybėje narėje, ši galėtų būti atleista nuo šiame reglamente numatytų įpareigojimų. Dėl tokio rezultato šie įpareigojimai netektų prasmės ir kiltų grėsmė tikslu greitai nustatyti už Sąjungoje pateikto prieglobsčio prašymo nagrinėjimą atsakingą valstybę narę įgyvendinimui. Ir priešingai – jei būtų rimto pagrindo manyti, kad yra sisteminių prieglobsčio procedūros ir prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygų atsakingoje valstybėje narėje trūkumų, kurie gali lemti nežmonišką arba žeminamą elgesį, kaip tai suprantama pagal Chartijos 4 straipsnį, su prieglobsčio prašytojais, perduotais į tokios valstybės narės teritoriją, toks perdavimas būtų nesuderinamas su šia nuostata.

Teisingumo Teismas, atsakydamas į pateiktus prejudicinius klausimus, be kita ko, atsižvelgė ir į panašią situaciją nagrinėjusio Europos Žmogaus Teisių

2 2003 m. sausio 27 d. Tarybos direktyva 2003/9/EB, nustatanti minimalias normas dėl prieglobsčio prašytojų priėmimo; 2004 m. balandžio 29 d. Tarybos direktyva 2004/83/EB dėl trečiųjų šalių piliečių ar asmenų be pilietybės priskyrimo pabėgėliams ar asmenims, kuriems reikalinga tarptautinė apsauga, jų statuso ir suteikiamos apsaugos pobūdžio būtiniausių standartų ir 2005 m. gruodžio 1 d. Tarybos direktyva 2005/85/EB, nustatanti būtiniausius reikalavimus dėl pabėgėlio statuso suteikimo ir panaikinimo tvarkos valstybėse narėse.

Teismo priimtą sprendimą. Europos Žmogaus Teisių Teismas 2011 m. sausio 21 d. sprendime *M. S. S. prieš Belgiją ir Graikiją* (dar nepaskelbtas *Recueil des arrêts et décisions*, 358, 360 ir 367 punktai), be kita ko, konstatavo, kad Belgijos Karalystė pažeidė Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsnį, pirma, dėl ieškovui kilusios grėsmės, kurią lėmė prieglobsčio procedūros Graikijoje trūkumai, nes Belgijos valdžios institucijos žinojo, arba turėjo žinoti, kad nebuvo jokios garantijos, jog Graikijos valdžios institucijos atidžiai išnagrinės jo prieglobsčio prašymą, ir, antra, dėl, žinant visas aplinkybes, ieškovui sudarytų sulaikymo ir gyvenimo sąlygų, kurios prilygo žeminamam elgesiui. Teisingumo Teismo vertinimu, minėtame sprendime aprašytas pagrindinių teisių pažeidimo lygis rodo, kad tuo metu, kai buvo perduotas ieškovas M. S. S., Graikijoje buvo sisteminių prieglobsčio procedūros ir jo prašytojų priėmimo sąlygų trūkumų. Tokia informacija, kurią nurodo Europos Žmogaus Teisių Teismas, gali padėti valstybėms narėms įvertinti prieglobsčio sistemos veikimą atsakingoje valstybėje narėje ir atitinkamai nustatyti tokią riziką.

Tam, kad Sąjunga ir jos valstybės narės galėtų laikytis savo įsipareigojimų, susijusių su prieglobsčio prašytojų pagrindinių teisių apsauga, valstybės narės, įskaitant nacionalinius teismus, privalo neperduoti prieglobsčio prašytojo „atsakingai valstybei narei“, kaip tai suprantama pagal Reglamentą Nr. 343/2003, kai negali nežinoti, kad sisteminiai prieglobsčio procedūros ir prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygų tokioje valstybėje narėje trūkumai yra rimta ir pagrįsta priežastis manyti, jog prašytojui kils reali nežmoniško ar žeminamo elgesio grėsmė, kaip tai suprantama pagal Chartijos 4 straipsnį.

Kalbėdamas apie tai, ar valstybė narė, negalinti perduoti prieglobsčio prašytojo valstybei narei, kuri yra „atsakinga“ pagal Reglamentą Nr. 343/2003, privalo pati išnagrinėti prašymą, Teisingumo Teismas pažymėjo, kad šio reglamento III skyriuje išvardyti keli kriterijai ir kad pagal šio reglamento 5 straipsnio 1 dalį šie kriterijai yra taikomi tokia tvarka, kokia jie pateikti šiame skyriuje. Nepažeidžiant Reglamento Nr. 343/2003 3 straipsnio 2 dalyje nurodytos valstybės narės teisės pačiai išnagrinėti prašymą tuo atveju, jei negali perduoti prašytojo Graikijai, kai ši valstybė yra atsakinga valstybė narė pagal šio reglamento III skyriuje nustatytus kriterijus, valstybė narė, kuri turi atlikti tokį perdavimą, privalo išnagrinėti šiame skyriuje išdėstytus kriterijus, kad įvertintų, ar kuris nors kitas kriterijus leidžia nustatyti kitą valstybę narę, kuri būtų atsakinga už prieglobsčio prašymo nagrinėjimą. Pagal Reglamento Nr. 343/2003 13 straipsnį, jei remiantis šiame reglamente išvardytais kriterijais negalima nustatyti jokios už prieglobsčio prašymo nagrinėjimą atsakingos valstybės narės, už jo nagrinėjimą yra atsakinga pirmoji valstybė narė, kuriai buvo pateiktas prieglobsčio prašymas. Tačiau valstybė narė, kurioje yra prieglobsčio prašytojas, privalo užtikrinti, kad dėl nepagrįstai ilgai trunkančios atsakingos valstybės narės nustatymo procedūros nebūtų dar labiau pažeistos šio prašytojo pagrindinės teisės. Jei būtina, tokia valstybė narė turi pati išnagrinėti prašymą laikydamosi Reglamento Nr. 343/2003 3 straipsnio 2 dalyje nustatytos tvarkos.

Be to, Direktyvos 2005/85 36 straipsnio, susijusio su saugios Europos šalies

sąvoka, 2 dalies a ir c punktuose numatyta, kad trečioji šalis gali būti laikoma saugia trečiaja šalimi taikant 1 dalį tik tuo atveju, jeigu ji ne tik yra ratifikavusi Ženevos konvenciją ir EŽTK, bet ir laikosi jų nuostatų. Tokia formuluotė rodo, kad vien dėl to, jog valstybė ratifikavo konvencijas, negalima daryti nenuginčijamos prezumpcijos, kad ji laikosi šių konvencijų. Toks pat principas taikomas ir valstybėms narėms, ir trečiosioms šalims. Atsižvelgiant į tai, pripažinta, kad prezumpcija, jog su prieglobsčio prašytojais bus elgiama gerbiant žmogaus teises, yra nuginčijama.

Galiausiai, Teisingumo Teismas konstatavo, kad jo pateikti atsakymai, kiek nurodyti klausimai susiję su Jungtinės Karalystės įsipareigojimais pagal Protokolą Nr. 30 dėl Chartijos taikymo Lenkijos Respublikai ir Jungtinei Karalystei, nesikeičia.

Remdamasis šiais motyvais, Teisingumo Teismas (didžioji kolegija) nusprendė:

1. Pagal 2003 m. vasario 18 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 343/2003, nustatančio valstybės narės, atsakingos už trečiosios šalies piliečio vienoje iš valstybių narių pateikto prieglobsčio prašymo nagrinėjimą, nustatymo kriterijus ir mechanizmus, 3 straipsnio 2 dalį valstybės narės priimtu sprendimu nagrinėti prieglobsčio prašymą, net jeigu ji pagal šio reglamento III skyriuje nustatytus kriterijus neatsako už tokį nagrinėjimą, įgyvendinama Sąjungos teisė pagal Europos Sąjungos sutarties 6 straipsnį ir (arba) Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 51 straipsnį.

2. Pagal Sąjungos teisę draudžiama taikyti nenuginčijamą prezumpciją, kad valstybė narė, kuri yra atsakinga pagal Reglamento Nr. 343/2003 3 straipsnio 1 dalį, gerbia Europos Sąjungos pagrindines teises.

Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 4 straipsnį reikia aiškinti taip, kad valstybės narės, įskaitant nacionalinius teismus, privalo neperduoti prieglobsčio prašytojo „atsakingai valstybei narei“, kaip tai suprantama pagal Reglamentą Nr. 343/2003, kai negali nežinoti, kad sisteminiai prieglobsčio procedūros ir prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygų tokioje valstybėje narėje trūkumai yra rimta ir pagrįsta priežastis manyti, jog prašytojui kils reali nežmoniško ar žeminamo elgesio grėsmė, kaip tai suprantama pagal šią nuostatą.

Nepažeidžiant Reglamento Nr. 343/2003 3 straipsnio 2 dalyje nurodytos valstybės narės teisės pačiai išnagrinėti prašymą tuo atveju, jei negali perduoti prašytojo kitai Europos Sąjungos valstybei narei, kai tokia valstybė yra atsakinga valstybė narė pagal šio reglamento III skyriuje nustatytus kriterijus, valstybė narė, kuri turi atlikti tokį perdavimą, privalo išnagrinėti šiame skyriuje išdėstytus kriterijus, kad įvertintų, ar kuris nors kitas kriterijus leidžia nustatyti kitą valstybę narę, kuri būtų atsakinga už prieglobsčio prašymo nagrinėjimą.

Tačiau valstybė narė, kurioje yra prieglobsčio prašytojas, privalo užtikrinti, kad dėl nepagrįstai ilgai trunkančios atsakingos valstybės narės nustatymo procedūros nebūtų dar labiau pažeistos šio prašytojo pagrindinės teisės. Jei

būtina, tokia valstybė narė pati turi išnagrinėti prašymą laikydamosi Reglamento Nr. 343/2003 3 straipsnio 2 dalyje nustatytos tvarkos.

3. Atsižvelgiant į Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 1, 18 ir 47 straipsnius atsakymai nesikeičia.

4. Tiek, kiek nurodyti klausimai susiję su Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės įsipareigojimais, atsakymai į antrąjį–šeštąjį klausimus, pateiktus byloje C-411/10, nesiskirtų, jei būtų atsižvelgta į Protokolą Nr. 30 dėl Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos taikymo Lenkijos Respublikai ir Jungtinei Karalystei.

3.5. 2011 m. gruodžio 21 d. didžiosios kolegijos prejudicinis sprendimas sujungtose bylose *Tomasz Ziolkowski (C-424/10), Barbara Szeja ir kt. (C-425/10) prieš Land Berlin*

Prašymai priimti prejudicinį sprendimą pateikti dėl 2004 m. balandžio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2004/38/EB dėl Sąjungos piliečių ir jų šeimos narių teisės laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje, iš dalies keičiančios Reglamentą (EEB) Nr. 1612/68 ir panaikinančios Direktyvas 64/221/EEB, 68/360/EEB, 72/194/EEB, 73/148/EEB, 75/34/EEB, 75/35/EEB, 90/364/EEB, 90/365/EEB ir 93/96/EEB, (toliau – ir direktyva 2004/38) 16 straipsnyje numatytos teisės nuolat gyventi šalyje išaiškinimo. Šie prašymai pateikti nagrinėjant du ginčus atitinkamai tarp T. Ziolkowski, taip pat B. Szeja bei jos dviejų nepilnamečių vaikų ir *Land Berlin* dėl šios atsisakymo išduoti dokumentą, patvirtinantį jų teisę nuolat gyventi šalyje pagal Direktyvos 2004/38 16 straipsnį.

Prejudicinio sprendimo aktualumas ir svarba

Direktyva 2004/38 nustato teisės laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje, tiesiogiai suteiktos kiekvienam Sąjungos piliečiui, naudojimosi sąlygas. Direktyvoje iš esmės numatyta trijų lygių sistema, kurios kiekvienas lygis atspindi gyvenimo priimančioje valstybėje narėje trukmę. Pirmiausia, ji nustato, kad Sąjungos pilietis turi teisę gyventi priimančioje valstybėje narėje iki trijų mėnesių, jeigu turi galiojančią tapatybės kortelę arba pasą. Siekiant įgyti teisę gyventi priimančioje šalyje ilgiau nei tris mėnesius, būtina atitikti tam tikrus reikalavimus. Asmuo privalo būti darbuotojas ar savarankiškai dirbantis priimančiojoje valstybėje narėje arba turėti pakankamai išteklių ir visavertį sveikatos draudimą priimančiojoje valstybėje narėje. Galiausiai direktyva nustato nuolatinio gyvenimo šalyje galimybę nusprendusiems ilgam laikui įsikurti priimančiojoje valstybėje narėje. Direktyvos 16 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad Europos Sąjungos piliečiai, kurie priimančiojoje valstybėje narėje teisėtai gyveno ištisinį penkerių metų laikotarpį, turi teisę nuolat joje gyventi.

Apžvelgiamoje byloje Teisingumo Teismas detalizavo Direktyvos 2004/38 16 straipsnio 1 dalyje nustatytus reikalavimus, taikomus norint įgyti nuolatinio gyvenimo šalyje teisę. Šioje byloje, be kita ko, pateiktas termino „teisėtai gyveno“ priimančioje valstybėje narėje aiškinimas. Teisingumo Teismas konstatavo, kad legalaus gyvenimo sąvoka turi būti aiškinama kaip gyvenimas šalyje laikantis Direktyvoje 2004/38 numatytų sąlygų, t. y. asmuo privalo būti darbuotojas ar savarankiškai dirbantis priimančiojoje valstybėje narėje arba turėti pakankamai išteklių ir visavertį sveikatos draudimą priimančiojoje valstybėje narėje. Todėl gyvenimas šalyje, kai laikomasi valstybės narės teisės, tačiau ne Direktyvoje 2004/38 numatytų reikalavimų, negali būti laikomas „legaliu“ gyvenimu, kaip tai suprantama pagal jos 16 straipsnio 1 dalį.

Apžvelgiamame sprendime Teisingumo Teismas, be kita ko, paaiškino, kaip turėtų būti traktuojami gyvenimo šalyje laikotarpiai iki Sąjungos piliečio kilmės šalies įstojimo į Europos Sąjungą, teisės nuolat gyventi šalyje įgijimo kontekste. Šiuo aspektu Teisingumo Teismas nusprendė, kad tam, jog būtų įgyta teisė nuolat gyventi šalyje pagal Direktyvos 2004/38 16 straipsnio 1 dalį, reikia atsižvelgti ir į trečiosios valstybės piliečio gyvenimo valstybėje narėje laikotarpius iki šios trečiosios valstybės įstojimo į Sąjungą, jeigu jais gyventa laikantis direktyvoje numatytų reikalavimų.

Neoficiali prejudicinio sprendimo apžvalga

T. Ziolkowski ir B. Szeja, Lenkijos piliečiai, atvyko į Vokietiją per laikotarpį iki Lenkijos įstojimo į Sąjungą – atitinkamai 1989 ir 1988 metais. Jie dėl humanitarinių priežasčių gavo leidimą gyventi šalyje, kuris pagal Vokietijos teisę buvo tinkamai pratęstas. 2005 metais, Lenkijai įstojus į Europos Sąjungą, pareiškėjai kreipėsi dėl leidimo nuolat gyventi šalyje išdavimo pagal Direktyvą 2004/38. *Land Berlin* atsisakė pratęsti leidimus gyventi šalyje. Kaip manė *Land Berlin*, nebuvo galima pratęsti ieškovų pagrindinėje byloje leidimų gyventi šalyje, nes jie nevykdė profesinės veiklos ir negalėjo įrodyti, kad gali patenkinti savo poreikius. Ieškovai pagrindinėje byloje dėl šio sprendimo pateikė skundus nacionaliniams teismams. Šiomis aplinkybėmis Vokietijos Federacinis administracinis teismas nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui prejudicinius klausimus.

Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės klausė, ar Direktyvos 2004/38 16 straipsnio 1 dalį reikia aiškinti taip, kad Sąjungos pilietis, kuris tik pagal nacionalinę teisę daugiau nei penkerius metus legaliai gyveno priimančiojoje valstybėje narėje, turi būti laikomas įgijusiu teisę nuolat gyventi šalyje pagal šią nuostatą, nors jis neatitiko šios direktyvos 7 straipsnio 1 dalyje numatytų reikalavimų³. Teismas taip pat teiravosi, ar tam, kad būtų įgyta teisė

3 Direktyvos 2004/38 7 straipsnis „Teisė gyventi šalyje ilgiau kaip tris mėnesius“ suformuluotas taip:
1. Visi Sąjungos piliečiai turi teisę gyventi kitos valstybės narės šalyje ilgiau kaip tris mėnesius, jei jie:
a) yra darbuotojai ar savarankiškai dirbantieji priimančiojoje valstybėje narėje, arba
b) turi pakankamai išteklių sau ir savo šeimos nariams, kad per savo gyvenimo šalyje laikotarpį

nuolat gyventi šalyje pagal Direktyvos 2004/38 16 straipsnio 1 dalį, reikia atsižvelgti į trečiosios valstybės piliečio gyvenimo valstybėje narėje laikotarpius iki šios trečiosios valstybės įstojimo į Sąjungą.

Visų pirma Teisingumo Teismas aiškino termino „legalus gyvenimas“ prasmę. Pažymėta, kad Direktyvos 2004/38 tekste nepateiktas joks termino „legaliai gyveno“ priimančiojoje valstybėje narėje apibrėžimas, kiek tai susiję su šiam terminui teiktina reikšme. Šioje direktyvoje taip pat nedaroma nuoroda į nacionalinę teisę. Taigi iš to matyti, kad taikant šią direktyvą ši terminą reikia laikyti autonomiška Sąjungos teisės sąvoka, kurią visų valstybių narių teritorijoje reikia aiškinti vienodai.

Šiuo atžvilgiu priminta, kad terminų, kurių apibrėžtis nepateikiama Sąjungos teisėje, reikšmė ir apimtis turi būti nustatoma atsižvelgiant į kontekstą, kuriame jie vartojami, ir teisės aktų, kurių dalis jie yra, tikslus. Teismas pažymėjo, kad Direktyva 2004/38 siekiama supaprastinti ir sustiprinti naudojimąsi pagrindine ir asmenine teise laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje, tiesiogiai suteikta kiekvienam Sąjungos piliečiui. Direktyva, be kita ko, nustato šios teisės naudojimosi sąlygas. Be to, direktyva siekiama atsakyti sektorinio ir fragmentiško teisės laisvai judėti ir apsigyventi požiūrio taikymo.

Kalbėdamas apie bendrą Direktyvos 2004/38 kontekstą, Teisingumo Teismas nurodė, kad ja numatyta palaiapsniui taikoma sistema, etapai ir sąlygos, pagal kurią įgyjama teisė nuolat gyventi šalyje. Visų pirma, dėl gyvenimo šalyje iki trijų mėnesių Direktyvos 2004/38 6 straipsnyje iš teisei gyventi šalyje taikomų reikalavimų ir formalumų numatytas tik reikalavimas turėti galiojančią tapatybės kortelę arba pasą, o pagal jos 14 straipsnio 1 dalį šią teisę Sąjungos pilietis ir jo šeimos nariai turi tol, kol jie netampa nepagrįsta našta priimančiosios valstybės narės socialinės paramos sistemai. Antra, dėl gyvenimo šalyje ilgiau nei tris mėnesius taikomi Direktyvos 2004/38 7 straipsnio 1 dalyje numatyti naudojimosi teise gyventi šalyje reikalavimai, o pagal jos 14 straipsnio 2 dalį šią teisę Sąjungos pilietis ir jo šeimos nariai turi tol, kol atitinka šiuos reikalavimus. Ypač iš šios direktyvos 10 konstatuojamosios dalies matyti, kad minėtais reikalavimais visų pirma siekiama, kad šie asmenys netaptų nepagrįsta našta priimančiosios valstybės narės socialinės paramos sistemai. Trečia, iš Direktyvos 2004/38 16 straipsnio 1 dalies matyti, kad

netaptų našta priimančiosios valstybės narės socialinės paramos sistemai ir turi visavertį sveikatos draudimą priimančiojoje valstybėje narėje, arba

c) – priimti į privačią arba valstybinę instituciją, akredituotą ar finansuojamą priimančiosios valstybės narės pagal savo įstatymų ar kitų teisės aktų praktiką, turėdami pagrindinį studijų kurso baigimo tikslą, įskaitant profesinį rengimą ir

– turi visavertį sveikatos draudimą priimančiojoje valstybėje narėje ir užtikrina atitinkamą nacionalinę instituciją pateikdami deklaraciją ar kitokiu jų pasirinktu lygiaverčiu būdu, kad jie turi pakankamai išteklių sau ir savo šeimos nariams, kad per savo gyvenimo šalyje laikotarpį netaptų našta priimančiosios valstybės narės socialinės paramos sistemai, arba

d) yra Sąjungos pilietis, kuris atitinka a, b arba c punkto reikalavimus, lydintys ar kartu [pas jį] vykstantys šeimos nariai.

Sąjungos piliečiai, kurie priimančiojoje valstybėje narėje legaliai gyveno ištisinį penkerių metų laikotarpį, įgyja teisę nuolat gyventi šalyje ir kad šiai teisei netaikomi minėti reikalavimai. Kaip numatyta šios direktyvos 18 konstatuojamojoje dalyje, kartą suteikus teisę nuolat gyventi šalyje, šiai teisei nebeturėtų būti keliami jokie reikalavimai, tuo siekiant, kad ji būtų tikras integravimosi į priimančiosios valstybės narės visuomenę variklis.

Galiausiai, kalbėdamas apie konkretų Direktyvos 2004/38 kontekstą, dėl teisės nuolat gyventi šalyje Teisingumo Teismas nurodė, jog šios direktyvos 17 konstatuojamojoje dalyje numatyta, kad tokia teisė turėtų būti nustatyta visiems Sąjungos piliečiams ir jų šeimos nariams, kurie laikydami šia direktyva nustatytų reikalavimų gyveno priimančiojoje valstybėje narėje ištisinį penkerių metų laikotarpį ir kuriems nebuvo pritaikyta išsiuntimo iš šalies priemonė.

Atsižvelgęs į paminėtus argumentus, Teisingumo Teismas darė išvadą, kad legalaus gyvenimo sąvoka, kuri apima Direktyvos 2004/38 16 straipsnio 1 dalyje numatytus žodžius „legaliai gyventi“, suprantama kaip gyvenimas šalyje laikantis šioje direktyvoje, būtent jos 7 straipsnio 1 dalyje, numatytų reikalavimų. Todėl gyvenimas šalyje, kai laikomasi valstybės narės teisės, tačiau ne Direktyvos 2004/38 7 straipsnio 1 dalyje numatytų reikalavimų, negali būti laikomas „legaliu“ gyvenimu, kaip tai suprantama pagal jos 16 straipsnio 1 dalį.

Taigi Teisingumo Teismas nusprendė, kad Sąjungos pilietis, kuris tik pagal nacionalinę teisę daugiau nei penkerius metus legaliai gyveno priimančiojoje valstybėje narėje, negali būti laikomas įgijusiu teisę nuolat gyventi šalyje pagal šią nuostatą, jeigu per šį laikotarpį jis neatitiko šios direktyvos 7 straipsnio 1 dalyje numatytų reikalavimų.

Spręsdamas, ar tam, kad būtų įgyta teisė nuolat gyventi šalyje reikia atsižvelgti į trečiosios valstybės piliečio gyvenimo valstybėje narėje laikotarpius iki šios trečiosios valstybės įstojimo į Sąjungą, Teisingumo Teismas pirmiausia pažymėjo, jog naujos valstybės narės stojimo aktas iš esmės yra pagrįstas bendru principu, kad tai valstybei nedelsiant taikomos visos Sąjungos teisės nuostatos, o išimtys galimos tik tais atvejais, kai jos aiškiai numatytos pereinamosiose nuostatose. Teisingumo Teismas nurodė, kad nuostatos dėl Sąjungos pilietybės taikomos nuo jų įsigaliojimo. Todėl jos turi būti taikomos dabartinėms praeityje kilusių situacijų pasekmėms. Nagrinėtu atveju Akte dėl Čekijos Respublikos, Estijos Respublikos, Kipro Respublikos, Latvijos Respublikos, Lietuvos Respublikos, Vengrijos Respublikos, Maltos Respublikos, Lenkijos Respublikos, Slovėnijos Respublikos ir Slovakijos Respublikos stojimo sąlygų ir Sutarčių, kuriomis yra grindžiama Europos Sąjunga, pritaikomųjų pataisų (OL L 236, 2003, p. 33) nėra jokios pereinamosios nuostatos dėl Sąjungos teisės nuostatų laisvo asmenų judėjimo srityje taikymo Lenkijos Respublikai, išskyrus kelias šio akto prieduose numatytas pereinamąsias nuostatas dėl laisvo darbuotojų judėjimo ir paslaugų teikimo laisvės. Todėl Sąjungos piliečiai gali remtis Direktyvos 2004/38 16 straipsnio 1 dalies nuostatomis ir jos taikomos dabartinėms ir būsimoms iki Lenkijos Respublikos įstojimo į Sąjungą kilusių situacijų pasekmėms.

Remdamasis šiais motyvais, Teisingumo Teismas (didžioji kolegija) nusprendė:

1. 2004 m. balandžio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2004/38/EB dėl Sąjungos piliečių ir jų šeimos narių teisės laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje, iš dalies keičiančios Reglamentą (EEB) Nr. 1612/68 ir panaikinančios Direktyvas 64/221/EEB, 68/360/EEB, 72/194/EEB, 73/148/EEB, 75/34/EEB, 75/35/EEB, 90/364/EEB, 90/365/EEB ir 93/96/EEB, 16 straipsnio 1 dalį reikia aiškinti taip, kad Sąjungos pilietis, kuris tik pagal nacionalinę teisę daugiau nei penkerius metus legaliai gyveno priimančiojoje valstybėje narėje, negali būti laikomas įgijusiu teisę nuolat gyventi šalyje pagal šią nuostatą, jeigu per šį laikotarpį jis neatitiko tos pačios direktyvos 7 straipsnio 1 dalyje numatytų reikalavimų.

2. Nesant konkrečių nuostatų stojimo akte, kad būtų įgyta teisė nuolat gyventi šalyje pagal Direktyvos 2004/38 16 straipsnio 1 dalį, reikia atsižvelgti į trečiosios valstybės piliečio gyvenimo valstybėje narėje laikotarpį iki šios trečiosios valstybės įstojimo į Sąjungą, jeigu jais gyventa laikantis jos 7 straipsnio 1 dalyje numatytų reikalavimų.